

Economisch-Statistische Berichten

West-Europa's bevolking in 1971

★

Dr. Ir. W. H. Ubbink

Pachtprijsbeleid tussen prijzenbeleid en
grondbeleid

★

Mr. G. E. Kruseman

De stabiele markt en haar gevolgen

★

Drs. W. C. Kroft

Adviezen en discussies over de
woningbouw

★

A. van der Putten

Radiotoestellen en draadomroep-
aansluitingen in Nederland

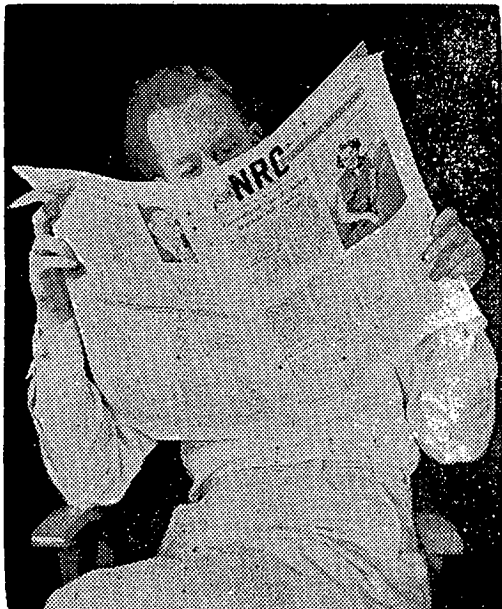
UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

41e JAARGANG

No. 2040

WOENSDAG 25 JULI 1956

Er staat wat in!

Voor geen goud zou deze Nederlander in den vreemde de Weekeditie van de N.R.C. willen missen. Elke week ziet hij reikhalzend uit naar het vliegtuig, dat hem het laatste nieuws uit het vaderland brengt. Hij leest er alles in wat hij als ontwikkelde Nederlander wil en moet weten.

U hebt Uw familieleden, vrienden en kennissen ver van U vandaan wél uit 't oog, maar natuurlijk niet uit 't hart verloren? Verras hen daarom met een abonnement op dit goede en actuele weekblad. Zij zullen U er dankbaar voor zijn. Vraag echter eerst een proefnummer ter kennismaking. Doe het nu. Het verplicht U tot niets!

BON

Aan de Weekeditie
van de N.R.C.
Postbus 824, Rotterdam

Stuur mij een gratis proefnummer van de weekeditie met opgave van de kosten voor verzending.

per luchtpost naar
zeepost

Naam:

Adres:

R. Mees & Zoonen
Bankiers en
Assurantie-makelaars

Rotterdam

Amsterdam · 's-Gravenhage
Delft · Schiedam · Vlaardingen,
Alblasserdam

Beheer en administratie
van vermogens
Executele en bewind-
voering

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut
Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.
Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, 6, Place Royale, Brussel, postcheque-rekening 260.34.
Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar. Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 ct.
Speciale nummers f. 2.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de Koninklijke Nederlandsche Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel I of 3).

Advertentie-tarief f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgave van redenen te weigeren.

West-Europa's bevolking in 1971

Enkele jaren geleden heeft de O.E.E.C. de ledenlanden verzocht haar een op „optimistische” en „pessimistische” veronderstellingen gebaseerde prognose te verschaffen omtrent de vermoedelijke ontwikkeling hunner bevolking, onderscheiden naar leeftijd en geslacht, gedurende de periode 1951 tot 1971. Hiermede werd in hoofdzaak beoogd een indruk te verkrijgen van de absolute en relatieve omvang der beroepsbevolking in de toekomst. De antwoorden der landen zijn onlangs in een uitvoerig rapport — dat zoals gebruikelijk de situatie in de landen als totaliteit en individueel behandelt — aan de openbaarheid prijs gegeven ¹⁾.

Uit het rapport blijkt, dat de Westeuropese bevolking volgens „gemiddelde” veronderstellingen in 1971 278,3 mln. zielen, of 10,5 pCt. meer dan in 1951, zal tellen. Nevenstaand, uit diverse tabellen van het rapport samengesteld, staatje doet zien, dat slechts twee landen, nl. Luxemburg en Ierland — en laatstgenoemd land dank zij een omvangrijke emigratie ²⁾ — verwachten in 1971 minder inwoners te zullen tellen dan in 1951, en dat Nederland — ondanks de emigratie — met Griekenland en Portugal behoort tot de landen waar de bevolking het sterkst zal toenemen.

Van de 278,3 mln. zielen zal rond 63 pCt. tot de beroepsbevolking behoren. De stijging der mannelijke beroepsbevolking zal in de landen als totaliteit gezien

¹⁾ „Demographic trends in Western Europe 1951-1971”. Paris 1956, 155 blz. \$ 1,50.

²⁾ Aan de invloed der migratie op de bevolkingsstructuur zal een volgend maal op deze plaats aandacht worden geschonken.

sterker zijn dan die der totale bevolking, nl. 12,5 pCt. tegen 10,5 pCt. Daar echter de vrouwelijke beroepsbevolking met slechts 4,5 pCt. zal toenemen blijft de groei der beroepsbevolking van beiderlei kunne tezamen achter bij die der totale bevolking. Alleen in Griekenland, Italië en Nederland is het omgekeerde het geval. Wat de toekomstige verdeling der potentiële werkers naar leeftijd betreft, zij opgemerkt, dat de jongeren onder hen, de 15-44 jarigen, terrein zullen verliezen aan de ouderen van 45-64 jaar, hetgeen betekent, dat de beroepsbevolking van 1971 ouder zal zijn dan die van thans.

Het aantal „ouderen” — mannen van 65 en vrouwen van 60 en ouder — zal aanzienlijk toenemen, nl. van 30,61 mln. in 1951 tot 43,18 mln. in 1971, of met 41 pCt. Een grove indicatie van de betekenis dezer aanwas kan worden verkregen door het aantal ouderen per 1.000 personen der beroepsbevolking in de betreffende jaren te berekenen. Het aldus verkregen verhoudingsgetal — door het rapport kortheidshalve „burden” genoemd — belooft voor 1951 191 en voor 1971 249, hetgeen inhoudt, dat de op de beroepsbevolking drukken- de „last der ouden van dagen” de komende twintig jaren rond 30 pCt. zwaarder zal worden. Met name in Luxemburg, West-Duitsland en Zwitserland zal deze verzwarende aanzienlijk, nl. resp. 60, 54 en 43 pCt., zijn. Het aantal jongeren tenslotte zal in 1971 ongeveer even groot zijn als thans; de „last der jongeren” op de dan inmiddels in omvang toegenomen beroepsbevolking zal dus lichter worden, en wel met ca. 8 pCt.

Omvang en structuur der bevolking a)

Landen	Totale bevolking in 1971		Beroepsbevolking in 1971		Aantal jongeren beneden 15 jaar		Aantal ouderen 65 jaar en ouder	
	per 1.000 personen van 15-64 jaar							
	mln.	1951 = 100	mln.	1951 = 100	1951	1971	1951	1971
België	9,2	106	5,6	100	322	349	210	285
Denemarken	4,9	115	3,0	114	422	387	181	234
Frankrijk	46,0	109	28,2	106	357	413	224	253
Griekenland	9,8	123	6,3	130	506	365	142	193
Ierland	3,7	124	2,2	128	494	482	218	185
met migratie	2,9	99	1,7	98	494	479	218	240
Italië	53,6	115	34,4	116	411	353	162	203
met migratie	51,9	111	33,2	112	411	354	162	211
Luxemburg	0,3	98	0,2	92	290	290	176	281
Nederland	12,9	127	8,0	129	483	423	159	198
met migratie	12,4	122	7,6	123	483	420	159	205
Noorwegen	3,9	118	2,3	112	384	399	185	261
Oostenrijk	7,0	101	4,3	98	358	324	211	292
Portugal	10,7	127	6,6	127	480	466	146	171
met migratie	9,8	116	5,9	114	480	468	146	190
Ver. Koninkrijk	53,4	106	33,4	103	350	316	212	281
met migratie	52,9	105	33,1	102	350	316	212	283
West-Duitsland	51,0	107	31,6	102	363	331	184	283
met migratie	52,9	111	32,9	106	363	328	184	281
Zweden	7,6	107	4,8	107	366	309	199	262
Zwitserland	5,2	110	3,2	107	365	331	186	266
Totaal	278,3	110,5	173,8	108,5	382	353	191	249

a) De hier gegeven cijfers berusten op „gemiddelde” veronderstellingen.

INHOUD

	Blz.		Blz.
West-Europa's bevolking in 1971	675	Radiotoestellen en draadomroepaansluitingen in Nederland, door A. van der Putten	684
Pachtprijsbeleid tussen prijzenbeleid en grondbeleid, door Dr. Ir. W. H. Ubbink	677	Boekbespreking:	
De stabiele markt en haar gevolgen, door Mr. G. E. Kruseman	679	J. Walter Thompson Company: The Latin American Markets, bespr. door Prof. Dr. J. B. D. Derksen	686
Adviezen en discussies over de woningbouw, door Drs. W. C. Kroft	682	Geld- en kapitaalmarkt, door Drs. J. C. Brezet	686
		Statistieken:	
		Werkloosheid	687

COMMISSIE VAN REDACTIE: C. van den Berg; Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries. Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct-Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. Vlerick.

DE ARTIKELN VAN DEZE WEEK

Dr. Ir. W. H. UBBINK, Pachtprijsbeleid tussen prijzenbeleid en grondbeleid.

Zodra de produktenprijzen kunstmatig worden vastgesteld — bijv. in die zin dat de gemaakte kosten gehonoreerd moeten worden — is de pacht niet meer zuiver secundair t.o.v. de prijzen der produkten; prijzen en pachtprijsbeleid zullen elkaar dan wederzijds beïnvloeden. Daar de hoogte van de pachtprijs ook de richting bepaalt waarin de grond aangewend wordt, is het pachtprijsbeleid tevens met het grondbeleid verbonden. Bij een situatie van vrije pachtprijsvorming welke, met enig voorbehoud, tot 1938 in ons land bestond, zijn de pachten niet in overeenstemming met de differentieële grondrentetheorie van Ricardo, daar o.a. ook maatschappelijke krachten een rol spelen. Bij beheerste pachtprijsvorming ziet schr. een mogelijkheid de pacht-prijzen meer te doen correleren met de uitkomsten der bedrijven. Daarbij behandelt schr. de raakpunten tussen pachtprijs- en prijsbeleid, waarbij de consequenties van een meerprijzenstelsel en een toeslagsysteem, gedifferentieerd naar grondsoort of bedrijfsgrootte, worden gezien. Vervolgens worden de raakpunten tussen pachtprijs- en grondbeleid besproken. De spreiding van de pacht-prijzen zal geleidelijk groter moeten worden. Hierbij dient vooral rekening gehouden te worden met verschillen in ligging, in de kwaliteit van de ontsluiting en de mate van waterbeheersing. Ook is meer toezicht nodig op de vorming van nieuwe kleine bedrijven.

Mr. G. E. KRUSEMAN, De stabiele markt en haar gevolgen.

Schr. betoogt dat regelingen tot het verticaal binden van de prijzen van merkartikelen zeer goed prijsverlagend kunnen werken. Daartoe maakt hij onderscheid tussen een zekere regeling van de concurrentie in de eerste hand, d.w.z. door fabrikanten en importeurs en in de tweede hand, d.w.z. door detailhandelaren. Het moderne kartel gaat uit van het belang der leveranciers bij een gestabiliseerde markt, waarvan de handhaving der bruto-prijzen slechts één van de bestanddelen vormt naast een ordening van het gehele verkoopapparaat en naast de regulering en begrenzing van de handelsmarges. Volgens schr. is de kostprijs bij de handel betrekkelijk inflexibel. Kostprijsverlaging is dan alleen te verwachten van concurrentie in de eerste hand. Concurrentie ter vergroting van het aandeel op de binnenlandse markt werkt prijsverhogend vanwege de reclamekosten. Door een moderne marktregeling in alle geledingen behouden de producenten een zekere winst, waarvan zij een deel voor diepte-investeringen kunnen besteden, hetwelk kostprijsverlagend werkt. Schr. illustreert zijn betoog met het verloop van zaken bij het artikel stofzuigers.

Drs. W. C. KROFT, Adviezen en discussies over de woningbouw.

In „E.-S.B.” van 20 juni jl. is besproken het rapport „Woningproductie en welvaart”, samengesteld door de „Commissie Woningbouw”, welke was ingesteld door het Hoofdbestuur van de Nederlandsche Maatschappij voor Nijverheid en Handel. Genoemde commissie had bij haar instelling tot taak gekregen „een analyse te geven van de oorzaken, die tot de huidige woningnood hebben geleid en middelen aan te geven, die tot verbetering zouden kunnen leiden”. Op de jaarvergadering van deze

maatschappij werden 2 preadviezen uitgebracht, getiteld resp. „De wenselijkheid van eigen woningen voor industrie-arbeiders”, door Prof. Dr. Ir. H. G. van Beusekom en „Toelevering, produktiviteit en produktie”, door Drs. J. de Vries. Schr. bespreekt de inhoud van deze preadviezen en de discussies naar aanleiding hiervan en van het bovengenoemde rapport.

A. VAN DER PUTTEN, Radiotoestellen en draadomroep-aansluitingen in Nederland.

Schr. bespreekt een onderzoek naar de geografische verdeling zowel van radiotoestellen als van zgn. draadomroepaansluitingen. Voor de laatste is de verdeling per provincie en gemeente nauwkeurig bekend. Teneinde een inzicht te verkrijgen in de geografische verdeling van radiotoestellen werd een representatieve steekproef genomen van ca. 60.000 exemplaren. Teneinde een inzicht te krijgen in de luisterdichtheid is het aantal luisterpunten eerst gerelateerd aan de bevolking en daarna aan het aantal gezinnen, daar dit een betere maatstaf is voor de mate waarin de bevolking rechtstreeks per radio bereikt kan worden. Opvallend is het grote aantal draadomroepaansluitingen in de provincie Groningen, veroorzaakt door de slechte radio-ontvangst van de Nederlandse programma's. In Nederland als geheel beschouwd bedraagt het percentage gezinnen met een ontvangstmogelijkheid ruim 90. Gezien de jaarlijkse toeneming zal over enkele jaren vrijwel elk gezin over een ontvangstmogelijkheid beschikken.

— SOMMAIRE —

Dr. Ir. W. H. UBBINK, Politique de fermage entre la politique de prix et la politique d'utilisation des terres.

L'auteur expose les différents aspects de la fixation du fermage pour des terres agricoles en cas d'une formation dirigée des prix des produits agricoles. En outre l'auteur traite des conséquences de l'importance du fermage sur l'utilisation des terres considérées.

Mr. G. E. KRUSEMAN, Le marché stable et ses conséquences.

L'auteur démontre qu'une réglementation moderne du marché, qui s'oriente vers une imposition verticale des prix d'articles de marque déposée (c.-à-d. une réglementation de tout l'appareil de vente), laisse, par la stabilisation du marché, aux producteurs un certain bénéfice leur permettant d'investir et de diminuer leur prix de revient.

Drs. W. C. KROFT, Avis et rapports en matière de construction d'habitations.

Dans cet article il est prêté attention aux discussions à l'assemblée annuelle de la Nederlandsche Maatschappij voor Nijverheid en Handel (= Association néerlandaise pour le Commerce et l'Industrie) à la suite du rapport „Production d'habitations et richesse”, dont il fut question dans notre édition du 20 juin dernier.

A. VAN DER PUTTEN, Postes de T.S.F. et branchements sur la distribution en Hollande.

Sont discutés dans cet article les résultats d'une enquête au sujet de la répartition géographique des postes de T.S.F. ainsi que des branchements sur la distribution de programmes par les services des P.T.T.

Pachtprijsbeleid tussen prijzenbeleid en grondbeleid

Bij het prijsbeleid voor de landbouwprodukten wordt in toenemende mate aandacht besteed aan het pachtprijsbeleid. In verband met de doelstelling van het prijsbeleid — het nastreven van een redelijk inkomen op het sociaal-economisch verantwoorde bedrijf — en de doelstelling van het pachtprijsbeleid — het nastreven van een redelijk inkomen voor de pachter met inachtneming van de redelijke belangen van de verpachter — is bij voorbaat een zeker verband tussen beide te verwachten. Bij de discussies over de kostprijsverschillen van de landbouwprodukten in de verschillende landbouwgebieden wordt aan de pachtprijzen een zeer belangrijke plaats ingeruimd. Gesteld mag worden, dat bij vrije produktenprijzen de pacht bepaald wordt door de bedrijfsresultaten en daarmee in grote mate door het verloop van deze prijzen. De prijzen zijn hier primair, de pachtprijzen secundair. Ook een beheerste pachtprijsvorming zal in deze situatie in principe een secundaire plaats innemen. Zodra echter de produktenprijzen kunstmatig worden vastgesteld — bijv. in dien zin dat de gemaakte kosten gehonoreerd moeten worden —, zullen prijsbeleid en pachtprijsbeleid elkaar wederzijds sterk beïnvloeden. Er is in deze situatie geen sprake meer van primair en secundair, al zal uiteraard het prijsbeleid van overwegende betekenis blijven.

Het pachtprijsbeleid is daarnaast weer zo sterk verweven met het gehele grondbeleid, dat het nuttig lijkt de raakvlakken van het pachtprijsbeleid met het prijsbeleid enerzijds en het grondbeleid anderzijds nader te bezien; daarbij zal dan blijken welke de ruimte en de mogelijkheden zijn voor het pachtprijsbeleid.

In het algemeen wordt gesteld, dat in Nederland het cultuurgrond-areaal, globaal gezien, in exploitatie zal moeten blijven. De voor deze exploitatie nodige produktiefactoren arbeid, kapitaal en grond (met gebouwen) zullen dan zodanig beloond moeten worden dat niet alleen instandhouding van het produktie-apparaat mogelijk is maar dat ook in het bijzonder de factor arbeid een beloning geniet, welke ongeveer gelijkwaardig is aan de arbeidsbeloning buiten de landbouw. Voorts kan in het algemeen geconstateerd worden, dat de arbeidsproductiviteit van de meeste bedrijfstakken buiten de landbouw meer stijgt dan de produktiviteit in de landbouw. In de niet-agrarische bedrijfstakken zal dan ook een loonsverhoging en een verbetering van de arbeidsomstandigheden in het algemeen in groter mate mogelijk zijn, zonder dat dit tot prijsstijging behoeft te leiden, dan in de landbouw. Een arbeidsbeloning in de landbouw op een gelijk niveau als buiten de landbouw zal daarom bij kunstmatige prijzen een tendentie inhouden tot een relatieve stijging van de prijzen der landbouwprodukten. Zal het landbouwbeleid gericht zijn op een gelijkwaardige beloning van de landbouwarbeid dan is het daarom redelijk en bovendien terwille van de maatschappelijke gelijkwaardigheid voor de landbouw noodzakelijk, dat verlangd wordt dat de produktiviteit in de landbouw zo hoog mogelijk wordt opgevoerd. Bedrijven van een zodanige omvang of structuur dat zij niet aan de eis van een hoge produktiviteit voldoen, zullen daarom geleidelijk moeten worden omgevormd tot meer produktieve bedrijven. Zowel het prijsbeleid als het pachtprijsbeleid en het grondbeleid zullen deze omvorming niet te zeer mogen bemoeilijken.

In een situatie van een vrije pachtprijsvorming zoals

deze met enkele beperkingen in feite tot 1938 heeft bestaan, vertonen de pachtprijzen geen verloop volgens de grondrentetheorie van Ricardo. Voor een homogeen en niet te groot gebied mag deze theorie ongeveer met de werkelijkheid overeenstemmen, voor grotere gebieden en in nog sterker mate voor gebieden met zeer verschillende produktie-omstandigheden en een verschillende bedrijfsstructuur komen de in vrijheid gevormde pachtprijzen zeker niet overeen met de theoretische differentiële pachtwwaarden in Ricardiaanse zin. De verschillen in bevolkingsdruk, de streeksgewijze verschillen in de opvattingen omtrent de gewenste of aanvaardbare maatschappelijke positie, de veel grotere vraag naar kleine dan naar grote bedrijven en andere in wezen sociologische krachten zijn er de oorzaak van dat de „vrije” pachtprijs zeker niet in die mate een nivellerende functie t.a.v. het ondernemersinkomen vervult als velen er aan willen toeschrijven.

Bij een beheerste pachtprijsvorming zal het mogelijk zijn de pachtprijzen meer te doen correleren met de uitkomsten der bedrijven zodat de pachtprijzen in grotere mate zullen leiden tot een vermindering van kostprijsverschillen dan in een situatie met vrije pachtprijzen. Het is echter niet mogelijk de spreiding in de pachtprijzen zo groot te maken dat de kostprijsverschillen, voor zover veroorzaakt door verschillen in de produktiefactor grond, geheel worden weggenomen, omdat dan te zeer tegen de bestaande maatschappelijke krachten zou moeten worden ingegaan. Ontwrichting en ontduiking zouden in ernstige mate gevreesd moeten worden. Slechts geleidelijk zal de pachtprijs meer de bedoelde nivellerende functie kunnen verkrijgen. Het principe „gelijke beloning voor gelijke ondernemersarbeid (en -risico)” is dan ook niet, althans zeker niet geheel, te realiseren via het pachtprijsbeleid. Doch zelfs wanneer dit wel mogelijk zou zijn, zouden er per produkt kostprijsverschillen blijven bestaan omdat de pachtprijs alleen het netto-resultaat van het gehele produktenpakket zou nivelleren. Het verschil in kostprijs van suikerbieten van de noordelijke bouwstreek en het zuidwestelijk zeekleigebied levert hiervan een duidelijk voorbeeld ¹⁾.

Naast de genoemde omstandigheden beperkt een andere factor de mogelijkheden van het pachtprijsbeleid tot nivellering van de kostprijsverschillen. Van het allergrootste belang bij het pachtprijsbeleid is nl. de stabiliteit. Met een aanzienlijke stijging van het pachtniveau waarop een grote daling zou volgen, is de landbouw wel allermindst gediend. Een geleide pachtprijsvorming zal dan ook steeds moeten streven naar een zo groot mogelijke stabiliteit en geleidelijkheid. Zouden de bedrijfsuitkomsten tijdelijk een aanzienlijke pachtprijsverhoging toelaten, dan zal het toch een landbouwbelang van de eerste orde zijn slechts in beperkte mate een pachtprijsstijging toe te laten. Dit principe kan er uiteraard toe leiden dat in een periode van goede uitkomsten de toegelaten pachtprijsverhoging bij de uitkomsten achter lijkt te blijven. Daarentegen kan het onder bepaalde omstandigheden voorkomen dat in een periode van dalende uitkomsten uit hoofde van de hiervoor genoemde eis van een geleidelijke vergroting van de nivellerende functie de pachtprijzen voor een deel van de gronden niet verlaagd en voor de allerbeste gronden zelfs nog verhoogd moeten worden.

¹⁾ Zie ook „Het vraagstuk van de kostprijsverschillen” door Tr. R. van Hees. Groninger Landbouwblad, 16 december 1934 en de Landbode, 30 december 1934.

Reeds op grond van het vorenstaande maar ook door andere omstandigheden ²⁾ zal niet verwacht mogen worden dat de kostprijsverschillen geheel zullen zijn op te heffen.

Blijven wij met onze beschouwingen bij een prijsbeleid gebaseerd op de gebruikelijke kostprijsberekening, dan zal dus met blijvende kostprijsverschillen gerekend moeten worden. Dit leidt reeds dadelijk tot de conclusie dat het afstemmen van garantieprijzen op het marginale bedrijf — ook afgezien van andere bezwaren hieraan verbonden — het grote bezwaar met zich zou brengen dat aan de producenten onder minder ongunstige, gunstiger resp. veel gunstiger omstandigheden zonder reden te hoge prijzen voor de produkten zouden worden toegerekend.

Getracht zal nu worden de raakpunten tussen pacht-prijzen en prijsbeleid nader toe te lichten aan de hand van een concreet voorbeeld. Wanneer de melk als een onmisbaar basisprodukt beschouwd wordt voor de gemengde bedrijven op het zand, en dit produkt hier bijv. tenminste tegen de kostprijs (bij vakbekwame bedrijfsuitoefening) gehonoreerd moet worden, dan staat, wanneer tot steun aan de prijs moet worden overgegaan en de garantieprijs niet afgestemd wordt op het marginale bedrijf, in principe slechts de keus open tussen het nu gevolgde systeem — in wezen een meerprijzenstelsel — en een toeslagstelsel per ha of bedrijf waarbij de toeslag gedifferentieerd wordt bijv. naar grondsoort of naar bedrijfsgrootte. Op de voor- en nadelen van de verschillende stelsels wordt hier niet verder ingegaan; slechts terloops wordt er op gewezen dat een meerprijzenstelsel een ongunstige uitwerking kan hebben, op de richting van de produktie. De uitkeringen, die op deze wijze aan de producenten in de duurder producerende gebieden verstrekt zouden moeten worden, kunnen op verschillende wijze aan de belanghebbenden ten goede komen. Naast de directe uitkering in geld is bijv. een methode denkbaar waarbij een deel van de uitkeringen verstrekt wordt in de vorm van subsidies op bedrijfsverbeteringen. Zelfs kan men denken aan een uitkering in grond ter vergroting van kleine bedrijven, welke grond is verkregen door middel van „uitkoop” van bedrijven van landbouwers die het bedrijf willen beëindigen. Het landbouwbeleid zal er immers op gericht moeten zijn in de duurder producerende gebieden de produktie rationeler te maken, zodat de kostprijsverschillen tussen duurder en goedkoper producerende gebieden op den duur méér genivelleerd worden door kostprijsverlaging in de duurder producerende gebieden, dan door kostprijsverhoging in de goedkoper producerende gebieden ten gevolge van een verhoging der pacht-prijzen.

Bij de reeds genoemde kostprijs komt de vergoeding voor grond en gebouwen naar voren. Omtrent de in rekening te brengen kosten voor gebouwen en kunstwerken (voor zover deze althans doelmatig zijn) lijkt een grote mate van overeenstemming te bestaan. De kosten hiervan zouden dan moeten omvatten de kosten van verzekering en onderhoud zoals deze aan de eigenaar-gebruiker ten laste komen; voorts rente en afschrijving naar vervangingswaarde. De vergoeding voor het gebruik van de grond ligt echter ingewikkelder. De geldelijke lasten, opgelegd door publiekrechtelijke lichamen, worden wel algemeen als een te vergoeden kostenfactor beschouwd. Blijven we bij het produkt melk en gaan we tevens uit van een meerprijzen- of toeslagstelsel waarbij het duurst producerende gebied de hoogste toeslag ont-

vangt dan zou opgemerkt kunnen worden dat de bedrijfsresultaten in dit gebied toch zeker niet zodanig zijn dat aan de grond een hoge grondrente kan worden toegekend. Hierbij mag men echter niet uit het oog verliezen dat allereerst ook binnen dit gebied nog een grote spreiding voorkomt in de produktiviteit van de grond, terwijl bovendien, wil men het produktie-areaal globaal genomen in stand houden, aan de marginale grond een hogere dan de dikwijls gestelde f. 10 grondrente toegekend zal moeten worden. Een overgang van landbouwgrond naar andere vormen van gebruik, welke een hogere grondrente opleveren, bijv. de bosbouw, zou immers zeker niet denkbeeldig zijn. Bij een spreiding van de pachtwaarde voor de zandgronden van f. 40 - f. 100 (grondrente ca. f. 30 - f. 90) lijkt het minimum dan ook zeker niet te hoog. Ook de genoemde spreiding is zeker niet te groot, aangezien bij deze spreiding de pacht-prijzen slechts in geringe mate hun egaliserende functie t.a.v. de aanwezige produktiviteitsverschillen kunnen uitoefenen. Komen de pacht-normen voor de zandgronden dus niet voor verlaging in aanmerking, wél moet de vraag gesteld worden of de toegelaten pacht-prijzen deze normen niet hier en daar overschrijden.

Wanneer men het gemiddelde van de toegelaten pacht-prijzen ³⁾ beziet en daarbij bedenkt dat, wanneer in alle pachtcontracten de hoogst toelaatbare pacht-prijs was opgenomen, dit gemiddelde nog aanzienlijk hoger zou liggen, dan lijkt het aannemelijk dat te hoge pacht-prijzen voor de zandgronden worden toegestaan. Zodra een prijssteun verleend wordt, in welke vorm ook, zal er nauwellettend op moeten worden toegezien dat de pacht-prijzen niet omhoog gaan door deze steun waardoor men in de bekende spiraal terecht zou komen. Bij de toetsing van de pacht-prijzen zullen dan ook de vastgestelde pacht-normen streng toegepast moeten worden zodra in een gebied aan een basisprodukt een prijssteun wordt gegeven of de bedrijfsresultaten door prijsmaatregelen belangrijk in gunstige zin worden beïnvloed.

Op de vraag welke vergoeding bij de kostprijsberekening in aanmerking komt voor het gebruik van de grond, moet dan opgemerkt worden dat de pacht-prijs hiertoe niet meer kan dienen zodra zou blijken dat de toegelaten pacht-prijzen de normen overschrijden. De pachtwaarde, vastgesteld overeenkomstig de pacht-normen, zal dan ook meer aanvaardbaar zijn als kostenfactor dan de overeengekomen pacht-prijzen. In de pachtwaarde zijn uit de aard der zaak de reeds genoemde eigenaarslasten begrepen. Het is overigens niet ondenkbaar dat toepassing van het vorenstaande, zelfs bij het gebruik maken van een meerprijzen- of toeslagstelsel, tot onaantoonbare consequenties zou leiden, bijv. tot instandhouding van een onverantwoorde produktie. Een toeslagstelsel heeft onder deze omstandigheden het voordeel dat concreet bekend is welk gebied of welke bedrijven de meeste toeslag ontvangen, terwijl dit stelsel ook een snellere omvorming van de produktie mogelijk maakt. Op het uitgangspunt — de globale instandhouding van het produktie-areaal — moet echter in verband hiermede enig voorbehoud worden gemaakt.

Werden hierboven enkele raakpunten tussen het pacht-prijsbeleid en het prijsbeleid ter sprake gebracht, in het volgende zullen nog enige aspecten van het verband tussen het pacht-prijsbeleid en het grondbeleid worden genoemd.

In het algemeen zal, zoals reeds werd opgemerkt, het pacht-prijsbeleid dat streeft naar versterking van de

²⁾ Zie bijv. Interimrapport der Commissie ter bestudering van de oorzaken der kostprijsverschillen.

³⁾ Voor 1954/55 voor bouwland en grasland op de zandgronden resp. f. 74 en f. 96 (C.B.S.).

nivellerende functie, voortgezet moeten worden of m.a.w. de spreiding in de pachtprizen zal geleidelijk groter worden. Deze spreiding moet niet alleen gericht zijn op verschil in hoedanigheid van de grond en de gebouwen, ook verscheiden in ligging van de gronden t.a.v. de gebouwen en de overige bedrijfsgronden, verschillen in de kwaliteit van de ontsluiting, in de mate van waterbeheersing en in de perceelsvormen, zullen in grotere mate in de pachtprizen tot uitdrukking moeten komen dan dit tot nu toe het geval is.

Bestaat er voor zandgronden en voor zeeleiggronden tegenwoordig globaal een spreiding (bij het onbehuide land) van resp. f. 60 en f. 100, nl. van f. 40 - f. 100 resp. van f. 100 - f. 200, voor de genoemde bijkomende factoren zou onder deze verhoudingen in totaal een spreiding van bijv. tenminste resp. f. 30 en f. 50 gewenst zijn. Uit deze beide getallen treedt een typische omstandigheid naar voren waarmee men te maken krijgt bij de uitvoering van cultuurtechnische werken, nl. dat een verbetering in de bijkomende factoren hoger gewaardeerd kan worden naarmate de productiecapaciteit van de grond groter is. Een verbetering in de ontsluiting bijv. zal bij een goede kleigrond een grotere waardevermeerdering veroorzaken dan bij een lichte zandgrond.

Een eventuele doorberekening in de kostprijsberekening van de volledige gebouwenlasten voor de eigenaar-gebruiker zal met zich brengen dat ook de pachtnormen voor de gebouwen naar hetzelfde principe herzien zullen moeten worden. Hierbij zullen de kosten van het zgn. pachtensonderhoud op de totale onderhoudskosten gebracht moeten worden. De verhoging van de normen voor de gebouwen zal leiden tot een aanzienlijk grotere spreiding in de vergoeding voor de gebouwen. Zowel deze vergroting van de spreiding in de pachtwaarde der gebouwen als de vergroting in de spreiding van de pachtwaarde van de grond zal de schatting van de pachtwaarde aanzienlijk moeilijker maken. De in de praktijk gevolgde schattingsmethodiek van de Grondkamers lijkt in het algemeen nauwelijks berekend op de hoge eisen die aan deze schatting met meer spreiding gesteld moeten worden. In het bijzonder het handhaven van de lage pachtwaarde voor minder goede gronden, gronden met tekortkomingen in ontsluiting, ontwatering etc. of voor gebouwen met een minder hoge gebruikswaarde zal de Grondkamers voor grote moeilijkheden stellen. Door de grotere spreiding in de pachtprizen wordt voorts de eis

van voldoende coördinatie tussen de verschillende gebieden binnen één provincie en meer nog tussen de provincies onderling steeds klemmender. Voor de uitvoering van deze coördinatie zal een vorm gezocht moeten worden.

Als een oorzaak van ongunstige beïnvloeding van de kostprizen wordt ook dikwijls de geringe omvang van de veel bedrijven genoemd. De vergroting van kleine bedrijven wordt op de zandgronden reeds door de belanghebbers in grote mate uit eigen beweging toegepast. Ook in ruilverkavelingsverband en bijv. door de reeds genoemde mogelijkheid van uitkoop van kleine bedrijven ter vergroting van omliggende kleine bedrijven kan de bedrijfsgrootte gunstig beïnvloed worden. Een grotere mate van toezicht op de vorming van nieuwe kleine bedrijven of de verkleining van bestaande bedrijven lijkt dan echter niet gemist te kunnen worden.

In het kader van deze beschouwing past echter nog de vraag, of niet de pachtprizen van bedrijven beneden een zekere omvang lager gesteld zouden moeten worden. Deze vorm van pachtprijs spreiding zou enerzijds de vergroting van kleine bedrijven bevorderen doordat het verpachten of verkopen van land aan een groter bedrijf meer zou opleveren dan aan een klein bedrijf, anderzijds zou de vergroting van het kleine bedrijf worden tegengegaan doordat het kleine bedrijf in een kunstmatig bevoorrechte positie wordt gebracht en vergroting gestraft zou worden met pachtverhoging. Gezien deze elkaar tegenwerkende invloeden, zal men van deze vorm van pachtprijs spreiding weinig positieve resultaten mogen verwachten, te meer nog omdat kleine bedrijven relatief weinig pachtgrond exploiteert, terwijl voorts de pachtwetgeving ingrijpend gewijzigd zou moeten worden, wil het pachtprijsverschil kunnen leiden tot verandering van pachter.

In grote lijn was het doel van de vorenstaande beschouwing erop te wijzen dat de ruimte voor het pachtprijsbeleid beperkt is. Bij de vorming van dit beleid, in het bijzonder bij de bepaling van de pachtnormen, zal kennis van de maatschappelijke krachten en verhoudingen in de verschillende gebieden van Nederland onmisbaar zijn. Een theoretisch systeem van verdeling der netto-bedrijfsresultaten, zoals dit in het jongste verleden van verschillende zijden wel is voorgesteld, houdt te weinig rekening met de werkelijkheid der maatschappelijke krachten en met het feit dat het pachtprijsbeleid slechts geringe armslag heeft.

Goes.

Dr. Ir. W. H. UBBINK.

De stabiele markt en haar gevolgen

In een rede, die Minister Zijlstra op 30 mei 1956 uitgesproken heeft op de algemene vergadering van de Federatie van Werkgeversorganisaties in het Boekdrukkersbedrijf, koos hij als centraal punt de prijsstabilisatie. In dit verband kreeg het bedrijfsleven eensdeels een pluin voor de in onderlinge samenwerking aan de Regering gegeven steun, doch anderdeels een reprimande voor een dergelijke samenwerking in de vorm van bedrijfsregelingen van bepaalde structuur. Als zodanig noemde de Minister de kartels, die uniforme minimum-prijzen vaststellen, doch daarnaast de regelingen tot het verticaal binden van de prijzen van merkartikelen, waarbij hij, gezien het verband, kennelijk doelde op collectieve prijshandlingsafspraken. Alleen daarbij is immers sprake van een sa-

menwerking tussen ondernemingen, zoals die bij deze rede aan de orde was.

De Minister behield zich ten aanzien van de laatstbedoelde regelingen zijn standpunt nog voor, doch stak intussen niet onder stoelen of banken dat volgens zijn ervaring deze kartels geen gunstige invloed hebben op de prijs en dat „voor zover'er daarbij sprake is van concurrentiestrijd, deze kartels vaak leiden tot verhoging der marges en niet tot verlaging van prijzen". Op zichzelf zegt deze opvatting nog weinig nu zij niet aangevuld werd met de stelling, dat een geheel losgooien van de concurrentie in alle geledingen wel tot prijsverlaging leidt, doch deze gedachteschakel werd niet gemist omdat het standpunt van de Minister in dat opzicht genoegzaam bekend is.

Ik heb vroeger in dit blad dit standpunt in zijn algemeenheid bestreden op de grond dat — althans in Nederland — een dergelijke strijd van allen tegen allen tot een verregaande inefficiëncy leidt en de kosten meer opdrijft dan hij de winst verlaagt. Ik wil daar thans niet op terugkomen. Slechts wil ik vermelden dat ook Ir. H. Vos, oud-Minister van Economische Zaken, een andere kijk op dit vraagstuk heeft dan Minister Zijlstra. Zo zeide hij op 21 maart jl. in een spreekbeurt te Hilversum, dat een verscherping van de concurrentie de loonpolitiek ondergraaft, hetgeen uiteraard betekent dat hij als gevolg daarvan geen prijsdaling doch eerder het omgekeerde verwacht.

Ook deze stelling zou ik in haar algemeenheid niet gaarne willen onderschrijven, omdat ik nu eenmaal van mening ben dat op dit gebied elke algemene theorie onhoudbaar is en dat men differentiëren moet en wel allereerst naar gelang van de schakel in het distributieproces waar de concurrentie plaatsvindt. Het is immers duidelijk dat, indien de eerste hand, d.w.z. de geleiding die gevormd wordt door fabrikanten en importeurs, de strijdbijl begraaft, dit geheel andere gevolgen kan hebben en meestal zal hebben — niet alleen voor de prijs doch ook voor de bereidheid tot die grote „diepte-investeringen”, die Minister Zijlstra blijkens zijn voormeldé rede noodzakelijk acht — dan een uitschakeling van de prijsstrijd in de laatste hand (tussen de detailhandelaren) zoals die het resultaat is van een zgn. prijshandhavingskartel. Indien de concurrentie in dit laatste vlak opengegooid wordt betekent dit nl. tevens, dat de handelaren de vrijheid krijgen om bij de onderhandelingen met fabrikanten en importeurs hun gewicht *als afnemers* in de schaal te werpen en de eerstgenoemden te dwingen tot de zgn. omzetconcurrentie met de handelsmarge als inzet. Aangezien alle fabrikanten en importeurs aan die strijd op straffe van uitschakeling deel moeten nemen, leidt deze onherroepelijk tot een verhoging van die marges, welke stijging Minister Zijlstra in zijn rede voor de Boekdruckerspatroons juist wijt aan regelingen tot uitschakeling van de concurrentie.

Dit dwingt tot de vraag, waar de fout in de redenering schuilt. Deze is niet moeilijk aan te geven. De Minister ontleent zijn oordeel namelijk aan die bedrijfsregelingen, die zich nog eenzijdig baseren op het *belang van de detailhandel* bij een bescherming van *zijn verkoopprijzen*, zoals dat vóór de oorlog gold. Dientengevolge ziet de Minister echter over het hoofd, dat het moderne kartel op dit gebied vanuit een geheel andere gezichtshoek is opgezet. Dit gaat namelijk uit van het belang der *leveranciers* bij een gestabiliseerde *markt*, waarvan de handhaving der bruto-prijzen slechts één van de bestanddelen vormt naast een ordening van het gehele verkoopapparaat en naast een regulering en een begrenzing van de handelsmarges.

Wil men het probleem dus juist en up-to-date stellen, dan dient men een dergelijk modern kartel, beter gezegd een dergelijke marktregeling, te vergelijken met een situatie zoals die in België bestaat, en waarbij de concurrentie (in beginsel; de werkelijkheid is anders) volkomen vrij spel heeft. De juiste toetssteen bij deze vergelijking kan dan ontleend worden aan de door de Minister zelf te Enschede gestelde eis, dat „de kostprijs onder de druk moet staan van de concurrentie”.

Het staat nu vast, dat de kostprijs bij de handel betrekkelijk inflexibel is, omdat hij grotendeels door de loonfactor bepaald wordt, zodat die kostprijs door rationalisatie nauwelijks kan worden ingeperkt, terwijl, zoals ik reeds eerder in dit blad aantoonde, de detailhandelskosten in Nederland per stuk bij een grotere omzet niet

dalen doch stijgen. Aldus is slechts de producenten-kostprijs in het geding, waarop trouwens ook de Minister kennelijk doelde nu hij zijn betoog afrondde door te wijzen op de automatisering van de industrie met de daaraan verbonden noodzaak tot diepte-investeringen.

Men kan daarom het desideratum van de Minister scherper aldus formuleren, dat de kostprijs *in de eerste hand* onder de druk moet staan van de concurrentie. Daarnaast moet dan echter vaststaan wat onder concurrentie te verstaan is. Minister Zijlstra denkt daarbij kennelijk aan de prijs als mededingingswapen en op dat punt heeft hij gelijk. Deze concurrentie dwingt inderdaad tot rationalisatie. Zij is hier echter niet in het geding, nu ik in deze beschouwing uitga van die kartels, die zich richten op handhaving van de individueel vastgestelde prijzen en ten aanzien van die prijsvaststelling (prijsvorming) zelf de concurrentie niet beperken. Wel is echter aan de orde die andere vorm van concurrentie, die zich op vergroting van het marktaandeel richt. Ook hierbij vormt de prijs een element, doch dit is ten aanzien van de nationale markt zeker niet het belangrijkste. Van meer gewicht zijn daarbij de middelen om de aandacht van het publiek te trekken en de gunst van de handel te verwerven. Het kenmerkende van beide is echter dat zij de totale omzet niet verhogen, zodat de kostprijs per stuk, met alles wat voor deze doeleinden uitgegeven wordt, *stijgt*. Met andere woorden: deze concurrentievorm dwingt de eerste hand tot *hogere* uitgaven resp. geringere netto-opbrengst, zodat hij de rationalisatie tegenwerkt resp. zijn effect compenseert of zelfs overcompenseert.

De reclame terzijde latende, meen ik dus te mogen stellen dat het tegengaan van deze prijsopdrijvende tendentie in de lijn ligt van Minister Zijlstra. Een dergelijke tegendruk kan echter nimmer uitgaan van een in alle geleidingen onbeperkte concurrentie; integendeel brengt deze de detaillisten er onherroepelijk toe om hun heil te zoeken in dwang op de leverancier tot het inruimen van hogere kortingen, hetgeen dus niet anders kan betekenen dan een *opwaartse* druk op de prijs af fabriek, waarvan immers de uit te keren bruto-handelswinst een zo belangrijk factor vormt. Daarentegen schakelt een moderne marktregeling, die de marges in de hand houdt, deze averechtse druk uit en geeft de producenten de gelegenheid om hun overwinst in de diepte te investeren teneinde aldus de kostprijs te drukken ten behoeve van een zo scherp mogelijke prijsconcurrentie.

Deze, direct aan de praktijk ontleende, principiële beschouwing leidt tot de conclusie dat een Minister, die deze moderne marktregelingen in het algemeen zou wraken, het kind met het badwater wegwerpt. Doel van dit artikel is, om deze conclusie aan de praktijk te toetsen, nu men immers de boom het beste aan zijn vruchten kan beoordelen. Dergelijke concrete gegevens zijn verwerkt in de onderstaande grafieken, die een beeld geven van het verloop van zaken op het gebied van stofzuigers, waar een marktregeling, van het hierboven als standaard gegeven model inderdaad bestaat ¹⁾.

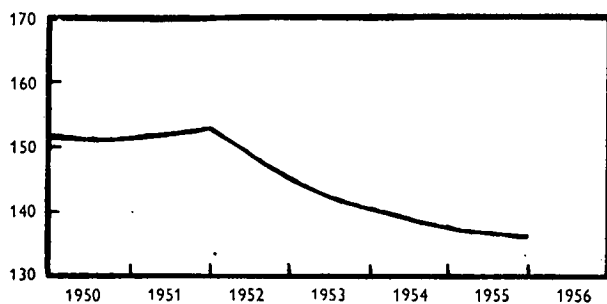
Bij grafiek I is als grondslag genomen het gewogen gemiddelde van de prijzen der diverse modellen, die in het betreffende jaar in Nederland aan de markt werden gebracht door vier fabrieken, wier omzet globaal 88 pCt. van de totale omzet binnen het kartel en globaal

¹⁾ Ik heb dit voorbeeld gekozen, omdat hier inderdaad de markt als geheel wordt geregeld en dus ook de kortingen in de hand worden gehouden, terwijl anderzijds op dit gebied geen exclusiviteitsbepalingen bestaan. Verder beantwoordt deze bedrijfsregeling aan de bovengestelde voorwaarde dat de prijsconcurrentie „aan de bron” volledig vrijgelaten wordt en haar invloed ook doet gelden. En tenslotte kan ik voor de juistheid der gegevens instaan.

75 pCt. van de totale afzet in Nederland bedraagt.

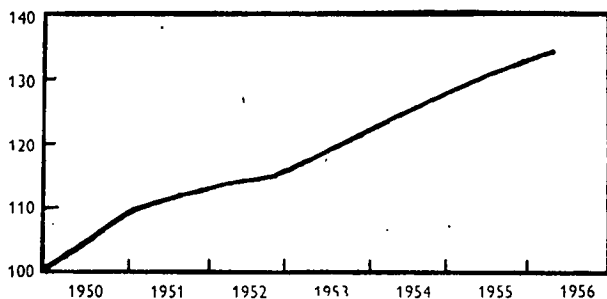
Grafiek I.

Verloop van de publiekprijzen in guldens

Grafiek II.

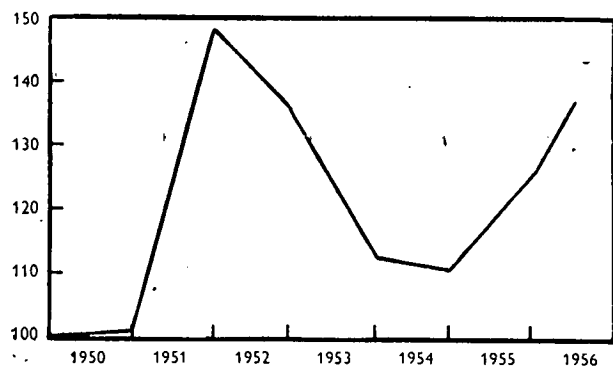
*Verloop van de lonen
1950 = 100*

Als grondslag voor deze tweede grafiek zijn de officiële gegevens genomen met betrekking tot de diverse loonronden (die door de 4 bovenbedoelde fabrieken ook zijn toegepast).

Grafiek III.

*Verloop van de prijzen van de materialen, die in stofzuigers worden verwerkt en van de onderdelen, afkomstig van onderleveranciers
1950 = 100*

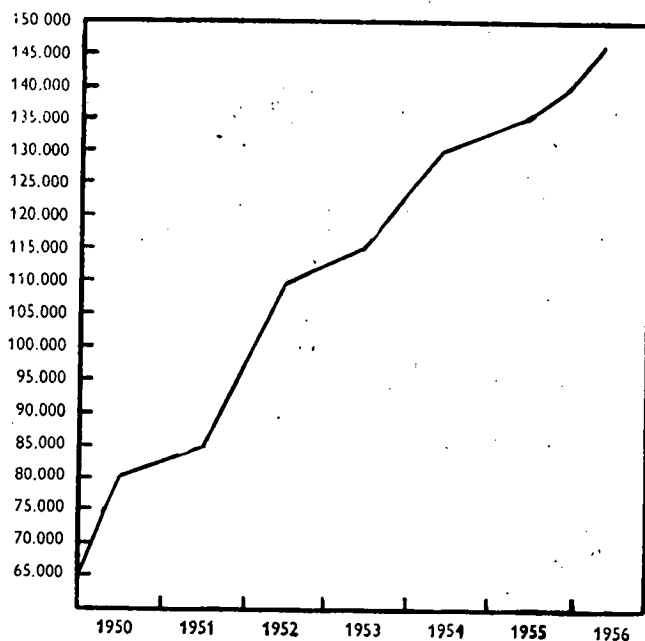
De verklaring van de opvallende tegenstelling tussen het verloop van prijzen en produktiekosten ligt in drie factoren en wel ten eerste in een vrij aanzienlijke verlaging van de handelsmarges in begin 1951 — waardoor de Korea-hausse werd opgevangen — en ten tweede in een vergaande rationalisatie, waartoe grote diepte-investeringen werden gedaan. Als derde factor moet de omzet worden genoemd. Op de binnenlandse markt steeg deze — waarschijnlijk tijdelijk — door een oorzaak die, omdat hij uitsluitend met de voorziening in dit specifieke geval en niet met de hoogconjunctuur te maken heeft, hier buiten beschouwing kan blijven ²⁾. Wel is te

²⁾ Deze oorzaak wordt gevormd door de ongelijkmatige voorziening van het Nederlandse publiek met stofzuigers. In de periode 1935—1940 geschiedde deze in een relatief zeer hoog tempo, terwijl zij daarna tot 1947 vrijwel stil lag. De vervanging, waarop deze markt, sedert vrijwel elk gezin een stofzuiger bezit, grotendeels drijft, weerspiegelt, na een periode gelijk aan de gemiddelde levensduur van de apparaten, min of meer deze golflijn, waarvan het hoogtepunt in 1954 werd bereikt.

dezen aanzien de export van belang. Het verloop hiervan wordt hieronder weergegeven in totale aantallen; de cijfers zijn ontleend aan de gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Grafiek IV.

*Verloop van de export
(in aantallen)*

Ter verduidelijking van deze grafieken het volgende. De bedrijfsregeling op dit gebied is eerst na de oorlog opgezet. Zij ontstond dus niet uit een depressiementaliteit en droeg diensgevolge ook niet het kenmerk ener eenzijdige bescherming van de detaillisten tegen onderlinge prijsafbraak. Integendeel; van de aanvang af werd de nadruk gelegd op een sanering van de markt als geheel en op de daarbij primair betrokken belangen van de leveranciers en in het bijzonder van de fabrikanten. Deze — en niet de (grote) handelaren — waren namelijk vóór de oorlog in de ernstigste mate de dupe geweest van de toenmaals bestaande chaotische toestanden, waarbij de omzetconcurrentie vrijwel geheel verliep in een strijd om de gunst van de afnemers, welke daarvan gebruik maakten om tegenover grote bestellingen uitgeknepen inkoop-prijzen en levering onder hun eigen fantasiemerik af te dwingen. Aangezien zij door dit laatste middel de onderlinge concurrentie volledig konden uitschakelen, profiteerden alleen zij benevens degenen, die de colportage en de propaganda verzorgden van het sap, dat zij uit de industrie Citroënen persten. Naast deze fabrikanten werd echter ook het publiek de dupe, omdat het veel te veel betaalde zonder dat te kunnen beseffen, nu tussen al die fantasiemerken elke vergelijking voor een ondeskundige onmogelijk was.

Dat onder die omstandigheden van goede research en van voldoende diepte-investeringen niets kon komen, hetgeen wederom een effectieve concurrentie op buitenlandse markten met de produkten der wereldconcerns uitsloot, spreekt vanzelf. Dientengevolge stonden de Nederlandse fabrikanten, die aan deze zelfmoordconcurrentie hadden meegedaan, in 1940 aan de rand van het bankroet, dat zich overigens tenslotte nog aan twee hunner voltrok. De overlevenden en zij, die de wijste partij hadden gekozen door zich uit deze chaotische markt terug te trekken, zetten in en na de oorlog, tezamen met enkele detaillisten met wijde blik, hun schouders onder

de taak om deze Augias-stal uit te mesten. De gezonde Nederlandse concurrentiezucht behoeft daarbij de initiatiefnemers ervoor om ook de prijsvorming te gaan regelen of om de marges collectief vast te willen stellen, hetgeen immers uiteindelijk eveneens tot verstarring leidt. Men volstond ermede diè concurrentie-elementen uit te schakelen resp. in hun werking te beperken, die een rationeel machtsevenwicht tussen de geledingen verstoren of een gezonde ontwikkeling van het produkt kunnen belemmeren. M.a.w. de opzet werd gericht op een duurzame stabiliteit van de markt als geheel. Deze organisatie kreeg haar beslag in 1948.

Tegen deze achtergrond bezien krijgen de vier grafieken een veel grotere betekenis. Intussen kan wiskundig niet bewezen worden dat de daarin weergegeven gunstige ontwikkeling een rechtstreeks gevolg is geweest van de instelling der bedrijfsregeling. Dat hier echter een nauw verband bestaan moet, wordt duidelijk voor een ieder, die beseft wat het effect van stabilisatie is op de calculatie en vooral op de „planning” van de fabrikant. Eerste voorwaarde daarvoor is immers dat er tegenover de onzekerheden, die de concurrentie medebrengt, voldoende factoren staan, waaraan de calculator of de „planner” houvast heeft. Deze mogelijkheid wordt geschapen door een zgn. gestabiliseerde markt en dit was dan ook het effect, dat in het bijzonder met deze bedrijfsregeling beoogd werd. Vanaf dat moment kon er inderdaad gecalculeerd en op basis daarvan geïnvesteerd worden, kon voldoende research plaatsvinden, de kwaliteit opgevoerd en de uitvoering gemoderniseerd en daardoor de produktie verdergaand gerationaliseerd worden. Daarmede werd uiteindelijk de mogelijkheid geschapen om de prijzen te verlagen, waardoor de steeds moeilijker wordende concurrentie op de buitenlandse markten kon worden volgehouden. In het kort: de vooroorlogse spiraalwerking, die naar de ondergang leidde, was vervangen door één in omgekeerde zin, zodat deze industrie zelfs deviezenpositief werd en ongeveer driemaal zoveel exporteert als hier te lande aan stofzuigers wordt ingevoerd. Dit alles vindt zijn weerspiegeling in de grafieken. Zo zij dan al geen wiskundig bewijs leveren van het oorzakelijk ver-

band tussen de bedrijfsregeling en de ontwikkeling van de branche, de logica kan dit verband niet ontkennen.

Op grond van dit voorbeeld zou ik de volgende stelling willen verdedigen, die tussen die van Minister Zijlstra en die van oud-Minister Vos ligt: Concurrentie leidt op zichzelf niet automatisch tot prijsverlaging; zij kan zelfs het tegengestelde effect hebben en wel met name indien men de mededinging op een bepaald vlak als een op zichzelf staand effect beschouwt en aanwakkert zonder te letten op de uitwerking daarvan op andere geledingen en op de markt als geheel. Omgekeerd zal een beleid, dat van zulk een algemeen gezichtspunt uitgaat, op bepaalde punten een incidenteel offer aan de concurrentietheorie moeten brengen, doch het zal daardoor een eindresultaat bereiken, dat gunstiger is voor het kopende publiek en voor de nationale economie.

Onbeperkte concurrentie betekent krachtens haar zuiver individueel karakter bandeloosheid en wanorde. Wanorde is echter uiteindelijk inefficiënt en kostbaar. Aan de andere kant brengt uitschakeling van elke concurrentie onherroepelijk verstarring mede, die evenmin tot een economisch optimum kan leiden. Het juiste gemiddelde kan niet in een formule van blijvende gelding worden vastgelegd. Het wisselt immers met tijd en plaats. Doch het zal altijd een gemiddelde, d.w.z. een compromis moeten vormen. En eveneens zal het altijd zò zijn, dat het „juste milieu” alleen gevonden zal kunnen worden indien men zich niet blind staart op onderdelen en op symptomen, maar de blik gericht houdt op het onderlinge verband en op het geheel. Ook bij deze organische denkwijze zullen fouten gemaakt worden. Dat is de mens eigen. Doch zij zullen nimmer zo groot en onherstelbaar zijn als bij de organisatorische opzet om vanuit een centrale toren het levend bestel te dwingen in het gareel van onveranderlijke beginselen. Van diè zijde, dreigt inderdaad een gevaar voor verstarring, dat veel groter is dan hetgeen kan voortvloeien uit regelingen van het bedrijfsleven. Dit ervaart immers de kwade gevolgen van een foutieve richtlijn uiteindelijk altijd aan eigen lijve. De theoreticus daarentegen kan altijd volhouden gelijk te hebben ook al gaat de wereld ten onder.

Amsterdam.

Mr. G. E. KRUSEMAN.

Adviezen en discussies over de woningbouw

In „Economisch-Statistische Berichten” van 20 juni jl. verscheen van onze hand een bespreking van de belangrijkste inhoud van het rapport „Woningproductie en welvaart”. Dit rapport werd samengesteld door de „Commissie Woningbouw”, welke commissie was ingesteld door het Hoofdbestuur van de Nederlandsche Maatschappij voor Nijverheid en Handel. Genoemde commissie had bij haar instelling tot taak gekregen „een analyse te geven van de oorzaken, die tot de huidige woningnood hebben geleid en middelen aan te geven, die tot verbetering zouden kunnen leiden”.

Op de jaarvergadering van de Nederlandsche Maatschappij voor Nijverheid en Handel, welke op 20 juni jl. te Leeuwarden werd gehouden, vormde dit rapport een belangrijk onderwerp van bespreking. Er was nl. een forum gevormd, dat onder voorzitterschap van Prof. Dr. A. H. M. Albregts de vragen behandelde, welke naar aanleiding van de inhoud van dit rapport waren gerezen. Naast de hierboven genoemde taak had het forum eveneens op zich genomen die vraagstukken

te behandelen, die waren gerezen naar aanleiding van preadviezen, die door Prof. Dr. Ir. H. G. van Beusekom en Drs. J. de Vries op genoemde jaarvergadering werden uitgebracht.

Eerstgenoemde spreker had zijn preadvies de titel gegeven: „De weñselijkheid van eigen woningen voor industrie-arbeiders”, terwijl het opschrift van het preadvies van de tweede spreker luidde: „Toelevering, produktiviteit, produktie”.

Alvorens de inhoud van beide bovengenoemde adviezen, benevens de discussies, die naar aanleiding hiervan en van het rapport „Woningproductie en welvaart” zijn ontstaan, in deze kolommen ter sprake te brengen, volgt echter eerst de weergave van de belangrijke toespraak, die Minister Witte, met zijn ambtgenoot van Financiën eveneens tot de aanwezigen behorend, hield.

* *

Ondanks de waardering, die de Minister van Woningbouw en Volkshuisvesting voor het rapport „Woning-

productie en welvaart" had, meende hij toch op een tekortkoming te moeten wijzen. Volgens de „Commissie Woningbouw" heeft Nederland de voorsprong op woninggebied ten opzichte van andere Westeuropese landen, welke voorsprong een 25-tal jaren geleden nog aanwezig was, zien omslaan in een achterstand. De Minister merkte naar aanleiding hiervan op, dat een zeer belangrijk facet hierbij over het hoofd is gezien. Dit facet betreft de grootte van de woningen, een facet dat in het rapport „Woningproductie en welvaart" onbesproken is gebleven. In dit opzicht staat Nederland zeker niet achter bij andere Europese landen, zelfs niet bij Zweden.

Een ander punt, dat de Minister aanroerde, had betrekking op de vraag, waarom standaardisatie wel is gelukt in verschillende takken van industrie, maar niet bij de woningbouw. Het antwoord op deze vraag luidde, dat de voorwaarden om tot standaardisatie te komen in het bouwbedrijf aanmerkelijk ongunstiger liggen. Men heeft in dit bedrijf immers zowel te maken met de opdrachtgever, de architect, de aannemer, de uitvoerder, als met het toeleveringsbedrijf. Dit zijn dus verschillende instanties, ieder met eigen wensen en mogelijkheden, welke zeer moeilijk op elkaar zijn af te stemmen. In die industriële bedrijfsklassen, waar standaardisatie voorkomt, maakt de fabrikant uit of hij tot standaardproductie zal overgaan. Hij maakte het wat en hoe uit. Niettemin wordt in de bouwwereld hiërover wel gedacht. In enkele belangrijke steden, waaronder de drie grote steden in het westen des lands, is een continu-opdracht gegeven om voor een periode van vijf jaar woningen te bouwen in afgesproken systemen.

Tenslotte releveren wij nog de uiteenzetting van de Minister over de begrippen bouwvolume en bouwcapaciteit. Wanneer men spreekt over bouwvolume, dan behoort men te denken aan bouwcapaciteit. Laatstgenoemde kan worden vergroot door meer continuïteit, standaardisatie, mechanisatie enz. Eerst dan kan men tevens spreken van uitbreiding van het bouwvolume. Bouwvolume en bouwcapaciteit dient men dus als identiek te beschouwen.

* *

Prof. Dr. Ir. Van Beusekom hield in zijn preadvies „De wenselijkheid van eigen woningen voor industrie-arbeiders" een pleidooi voor het bezitten van een woning in eigendom door industrie-arbeiders. Volgens Prof. Van Beusekom zal dit kunnen leiden tot ontwikkeling van de persoonlijkheid van de arbeider, die aldus leert verantwoordelijkheid te dragen. Het verkrijgen en behouden van eigendom helpt de mens de zo gevaarlijke houding van massamens te overwinnen. Eigendom geeft een mens een grotere onafhankelijkheid, waardoor hij de innerlijke vrijheid verkrijgt en leert meer op zijn eigen krachten te vertrouwen dan op de zorg van de Staat.

Naar de mening van de preadviseur zullen concrete maatregelen ter bevordering van het eigen woningbezit moeten bestaan in het verlenen van een extra financiële steun boven de thans geldende overheidsbijdragen en in een vergemakkelijking van de kapitaalvoorziening. Deze maatregelen zullen des te meer tot het beoogde doel leiden, naarmate die mentaliteit, die betekenis hecht aan eigendom en niet alle sociale zekerheid van de Overheid verwacht, aanwezig is.

Wij merken naar aanleiding van het bovenstaande op, dat, wil men een standpunt innemen ten aanzien van de wenselijkheid van eigen woningbezit, men de voordelen en nadelen hiervan tegen elkaar dient af te wegen. Een nadeel zou kunnen zijn, dat eigendom van de woning

de geografische en verticale mobiliteit kan belemmeren. Een diepgaand onderzoek zou hier moeten uitmaken of dit in het verleden inderdaad het geval is geweest. Daarnaast kan nog worden gewezen op het feit, dat vele industrie-arbeiders misschien helemaal niet zijn gesteld op eigen woningbezit, omdat het hun niet aanspreekt. Dit behoeft niet te betekenen, dat in dit geval van een massaverschijnsel sprake is. Overigens kan men zich afvragen, wat de preadviseur precies wil zeggen, wanneer hij spreekt over de typische houding van de massamens om niet verder te zien dan de ogenblikkelijke behoeftebevrediging. Het is immers heel goed mogelijk, dat vele arbeiders van heden er bewust van afzien, afgezien van de financiële aspecten, een woning in eigendom te hebben. Dit bewust stelling nemen, om welke reden dan ook, behoeft op zich zelf zeker niet te betekenen, dat een onjuist standpunt wordt ingenomen en kan op zichzelf een bewijs zijn van persoonlijkheid.

Concluderend kan dus worden gezegd, dat, wanneer men de wenselijkheid bepleit van eigen woningbezit, men geen vage argumenten moet hanteren. In iedere maatschappij zullen de omstandigheden anders kunnen liggen. De kennis van de aard dezer omstandigheden is een noodzakelijke voorwaarde om op dit punt tot een concrete uitspraak te kunnen komen.

* *

Het tweede preadvies maakte een aanzienlijk reëler indruk. Naar de mening van Drs. De Vries zijn de vraagstukken rond de toelevering in de bouwindustrie van groot belang voor het tempo, de produktie en de produktiviteit. Kenmerkend voor de activiteit in het bouwbedrijf is, dat het werk tot stand komt als de resultante van een aantal incidentele beslissingen. Deze beslissingen die zowel afkomstig zijn van de opdrachtgever, de ontwerpers en de uitvoerende instanties en die vaak steunen op een onvoldoende ondergrond van gegevens, kunnen tot aanzienlijke storingen in de produktie leiden, bijv. doordat men moet wachten op materialen en onderdelen, die niet in voldoende kwantiteit of genoegzame kwaliteit direct voorhanden zijn. Aan deze situatie ligt ten grondslag de vraag, of bij de voorbereiding van een bouw wel voldoende rekening is gehouden met de gewenste en beschikbare kwantiteiten en kwaliteiten. Deze voorbereiding kan ook onvoldoende zijn ten aanzien van bepaalde toeleveringen en de daarbij benodigde arbeidskwanta op het bouwwerk.

Wat betreft de dieperliggende oorzaken van dit gebrek aan harmonie kan in de eerste plaats dus worden gewezen op de onvolledige contacten tussen bij de bouw betrokken instanties. Daarnaast speelt evenwel de factor der tijdsverschillen nog. Nadat een contract is gesloten is het toeleveringsbedrijf dikwijls gebonden aan de afroepschema's van het afnemende bedrijf. Hierdoor kunnen de toeleveringsbedrijven dikwijls voor grote produktieschommelingen komen te staan, welke o.a. een nadelige invloed kunnen hebben op de produktiviteit, in het bijzonder bij werktijdverlenging.

Naar aanleiding van de hierboven genoemde bezwaren doet Drs. De Vries de volgende suggesties.

1. Het doen van een verantwoorde keuze tegenover marktpositie, constructietechniek en tijdschema's, vanaf de eerste fase der voorbereiding tot het laatste moment van uitvoering. Een verantwoorde kwaliteitsomschrijving wordt hierbij als vanzelfsprekend aangenomen.

2. Het doen van deze keuzen zal slechts mogelijk

zijn door een gericht overleg tussen initiatiefnemers, ontwerpende organen, fabricerende instanties en uitvoerende bedrijven in de gehele bouwcyclus. In de bouw kan een verbetering van de toelevering worden bereikt door een gerichte coördinatie bij voorbereiding en uitvoering tussen alle bij de bouw betrokkenen.

3. De systeembouw manifesteert de noodzaak en de mogelijkheid van deze samenwerking, gerichte keuze en coördinatie in versterkte mate en moet als zodanig bij een bestudering van de toelevering als één der reeds gevorderde en leerzame pogingen tot een oplossing van dit probleem worden beschouwd.

4. De technische ontwikkeling van 'de systeemtoeleveringsbedrijven kan bevruchtend werken op de traditionele bouw. Voorwaarde hiertoe is, dat hun producten een meer algemene toepassing kunnen vinden in de traditionele bouw.

* *

In de namiddag werden de forumdiscussies gehouden. Het forum bestond uit vijf leden van de „Commissie Woningbouw”, uitgebreid met enkele leden, die direct of indirect bij het bouwbedrijf zijn betrokken.

Eén van de belangrijkste discussiepunten werd gevormd door de vraag, of de oplossing van het woningvraagstuk zal worden verkregen door systeembouw dan wel door traditionele bouw. De afgevaardigde van de traditionele bouw wees erop, dat in 1951 ca. 19 pCt. van de nieuwbouw bestond uit systeembouw, terwijl dit percentage in 1955 nog maar 5 bedroeg. Naar deze spreker opmerkte, wordt in de bouwwereld wel industrieel gedacht. Wanneer dit echter geen resultaten afwerpt, dan kan dit volgens hem worden geweten aan talrijke beperkende maatregelen.

Een directeur van een bouwbedrijf, preadviseur en tevens lid van het forum, verklaarde hierop, dat de systeembouw niet voldoende kansen heeft gehad vanwege het feit, dat men de betekenis van de systeembouw niet voldoende onderkende. Bovendien zijn de premies op de systeembouw te vroeg opgeheven.

Prof. Van Beusekom, de andere preadviseur, merkte naar aanleiding van het bovenstaande op, dat men in de jaren 1947 t/m 1950 aanzienlijke bedragen heeft geïnvesteerd in de systeembouw. Men kan niet zeggen, dat deze uitgaven niet aan hun doel hebben beantwoord. De systeembouw heeft zeker produktieverhogend gewerkt. Misschien zou men kunnen stellen, dat er te

weinig in de systeembouw is geïnvesteerd en dat deze investeringen niet langdurig genoeg zijn geweest.

Uit de vergadering werden vele vragen aan het forum ter discussie voorgelegd. Onder andere werd de vraag gesteld, of een betere sociale verzorging op de bouwplaats niet zou kunnen leiden tot een hogere produktie, daar deze maatregel immers zou bijdragen tot een opheffing van het tekort aan bouwvakarbeiders. Wat betreft dit tekort aan arbeiders, maakte men zich echter meer zorgen over de emigratie van deze arbeiders. Jammer genoeg bestreed men elkaar met cijfers, die nogal uiteenliepen. Het trekken van een conclusie op dit punt werd aldus niet goed mogelijk.

Van de bouw van houten woningen was men over het algemeen geen voorstander. Men dient niet uit het oog te verliezen, dat met deze bouw toch altijd nog omvangrijke werkzaamheden zijn gemoeid. Wij zouden verder nog willen wijzen op het feit, dat houten woningen niet altijd in het stadsbeeld passen. Men zal daardoor dikwijls gedwongen zijn deze houten woningen te bouwen op afzonderlijk gelegen bouwterreinen, waardoor ook weer het aanleggen van de normale voorzieningen voor water, gas en elektriciteit zeer kostbaar wordt.

Het zelf bouwen in de vrije tijd vond weinig bijval. Het is duur en men kan in laatste instantie toch niet buiten de hulp van vakmensen.

Wat betreft het systeem, dat in Duitsland wel toepassing vindt en waarbij in de weekenden wordt doorgewerkt en de overuurverdiensten belastingvrij zijn, dachten verschillend. Drs. De Vries wees erop, dat het gevaar niet denkbeeldig is, dat men alleen hard werkt tijdens de overuren en niet tijdens de normale werktijd. Prof. Zwiers merkte nog op, dat het naar zijn mening niet juist is van de bouwvakarbeiders overuren te vragen in een tijd, waarin anderen met vakantie gaan. Deze opmerking werd weer bestreden door Drs. De Vries, die een vergelijking trok tussen de woningnood en de watersnood in 1953. Bij de laatste keek men ook niet op overuren.

Resumerend kan worden gesteld, dat de jaarvergadering van de Nederlandsche Maatschappij voor Nijverheid en Handel een nuttige bijdrage tot de kennis van de bouwnijverheid heeft geleverd, waarbij als hoogtepunten kunnen worden genoemd de rede van Minister Witte en de bijdrage van Drs. De Vries.

Rotterdam.

Drs. W. C. KROFT.

Radiotoestellen en draadomroepaansluitingen in Nederland

Het is alweer geruime tijd geleden dat de geografische verdeling van de radiotoestellen werd gepubliceerd ¹⁾. Aangezien van verschillende zijden belangstelling bestaat voor recente gegevens werd dezer dagen de geografische structuur opnieuw bepaald. Teneinde tevens een inzicht te verschaffen in het totaal aantal luisterpunten per provincie/grote gemeente wordt ook de verdeling van de draadomroepaansluitingen gegeven. Een indruk van de grote groei van het totale aantal radio-ontvanginrichtingen in de jaren na de oorlog geeft nevenstaande tabel.

Het aantal ontvanginrichtingen is tot de juiste aantallen bekend — natuurlijk afgezien van de niet aange-

geven toestellen — voor wat betreft geheel Nederland. De aantallen draadomroepaansluitingen per provincie en gemeente zijn eveneens ter beschikking, doch met de radiotoestellen is dit niet het geval. Deze laatste worden

Ultimo	radio- toestellen	hoofdaansluitingen draadomroep
	in 1.000-tallen	
1946	697	465
1947	939	486
1948	1.132	500
1949	1.337	494
1950	1.482	477
1951	1.621	474
1952	1.728	475
1953	1.841	476
1954	1.964	488
1955	2.092	502

¹⁾ J. H. C. Lisman: De geografische verdeling van de radiotoestellen in Nederland; „Radiowereld” no. 5 van 5 februari 1953.

Aantal radiotoestellen en hoofdaansluitingen draadomroep per 1 april 1956

provincie	aantal geregistreerde radiotoestellen in 1.000-tallen	aantal hoofdaansluitingen draadomroep in 1.000-tallen	totaal aantal ontvanginrichtingen in 1.000-tallen	aantal geregistreerde radiotoestellen per 100 inw.	aantal hoofdaansluitingen draadomroep per 100 inw.	totaal aantal ontvanginrichtingen per 100 inw.	percentage-gezinnen met een ontvanginrichting
	1	2	3	4	5	6	7
Groningen	87,5 ± 3,4	44,2	131,7	19	9	28	95
Friesland	80,9 ± 3,3	29,9	110,8	17	6	23	87
Drente	42,6 ± 2,4	15,9	58,5	14	5	19	79
Overijssel	132,5 ± 4,1	39,0	171,5	18	5	23	88
Gelderland	211,8 ± 5,1	40,2	252,0	18	3	21	83
Utrecht	143,5 ± 4,3	23,0	166,5	23	4	27	95
Noord-Holland	475,6 ± 7,1	119,1	594,7	24	6	30	97
Zuid-Holland	529,3 ± 7,3	142,0	671,3	21	5	26	89
Zeeiland	61,7 ± 2,8	7,7	69,4	22	3	25	90
Noord-Brabant	231,4 ± 5,3	28,5	259,9	17	2	19	87
Limburg	143,0 ± 4,2	13,4	156,4	17	2	19	85
Nederland	2.139,8	502,9	2.642,7	20	5	25	92
gemeente							
Amsterdam	230,2 ± 5,3	67,4	297,6	26	8	34	98
's-Gravenhage a)	139,3 ± 4,2	45,0	184,3	21	7	28	87
Rotterdam	152,6 ± 4,4	49,9	202,5	21	7	28	93
Arnhem	25,7 ± 1,8	8,2	33,9	22	7	29	95
Breda	19,3 ± 1,6	6,1	25,4	19	6	25	97
Eindhoven	32,2 ± 2,1	—	32,2	21	—	21	87
Enschede	23,6 ± 1,8	8,4	32,0	20	7	27	97
Groningen b)	23,6 ± 1,8	22,3	45,9	15	14	29	90
Haarlem c)	46,9 ± 2,5	11,4	58,3	22	5	27	90
Leiden d)	23,5 ± 1,7	6,0	29,5	22	6	28	91
Nijmegen	21,5 ± 1,7	5,7	27,2	18	5	23	84
Tilburg	21,4 ± 1,6	4,8	26,2	16	4	20	85
Utrecht	49,2 ± 2,5	14,6	63,8	20	6	26	86

a) Inclusief Rijswijk en Voorburg.

b) „ Haren.

c) „ Aerdenhout, Heemstede en Bloemendaal.

d) „ Oegstgeest.

geregistreerd bij de Dienst Luister- en Kijkelden van het Staatsbedrijf der P.T.T., zowel alfabetisch op naam van de bezitter als op nummer van de luistervergunning, doch niet op gemeente van inwoning van de houder. Teneinde toch tot de gewenste geografische verdeling te komen werd uit de ca. twee mln. kaarten een representatieve steekproef genomen ter grootte van ca. 60.000 exemplaren.

Doordat door middel van een steekproef moest worden gewerkt is het resultaat natuurlijk niet exact juist. In verband hiermee zijn in de eerste kolom van het overzicht tevens de nauwkeurigheidsgrenzen aangegeven. Deze moeten als volgt worden geïnterpreteerd: de uitspraak dat het werkelijke aantal per provincie of gemeente ligt tussen de aangegeven grenzen heeft een kans van 95 pCt. om juist te zijn. In de verdere kolommen zijn deze grenzen ter wille van de overzichtelijkheid weggelaten.

Teneinde een inzicht te krijgen in de luisterdichtheid moet het aantal luisterpunten worden gerelateerd aan de bevolking. De eenvoudigste manier hiervoor is uit te gaan van de geregistreerde ontvanginrichtingen (toestellen + draadomroep) en deze uit te drukken in een aantal per 100 inwoners (kolommen 4, 5 en 6). Deze grootheden geven echter geen juist beeld van dat deel van de bevolking dat rechtstreeks door de radio kan worden bereikt. Noodzakelijk daarvoor is relatie aan het aantal gezinnen. Dan kan echter niet meer het totaal aantal geregistreerde ontvangers als basis dienen, doch moet worden uitgegaan van het aantal dat bij gezinnen in gebruik is.

Bepaald werd nu het aantal gezinnen dat over één of meer radio-ontvanginrichtingen beschikt; dit aantal werd gerelateerd aan het totaal aantal gezinnen van twee of meer personen plus alleenwonenden (kolom 7).

Om tot deze aantallen te komen werd gecorrigeerd voor de bij niet-particulieren aanwezige toestellen, gecombineerde toestel-draadomroep-ontvangst en het voorkomen van meer dan één toestel bij een gezin. Het aantal ge-

zinnen met meer dan één radiotoestel werd uit voren genoemde steekproef verkregen. Bovendien werden zo goed mogelijk meegerekend de „zwarte” (niet bij de Dienst Luister- en Kijkelden aangegeven) toestellen. De hiervoor nodige gegevens werden verkregen van de afdeling controle van de Dienst Luister- en Kijkelden. De spreiding van het percentage gezinnen met radio (kolom 7) is belangrijk kleiner dan die van het aantal luisterpunten per 100 inwoners (kolom 6), voornamelijk doordat de invloed van de gezinsgrootte in het eerste geval is geëlimineerd.

Het opvallend grote aantal draadomroepaansluitingen in de provincie Groningen wordt veroorzaakt door de slechte radio-ontvangst van de Nederlandse programma's; in de stad Groningen — waar bijna evenveel aansluitingen op het draadomroepnet zijn als ontvangtoestellen — zijn de ontvangstmogelijkheden nog slechter als gevolg van door de trolleybussen veroorzaakte storing. Evenals bij de televisie ²⁾ neemt Eindhoven een bijzondere positie in: het percentage gezinnen met een radiotoestel is hier het grootst. Juist als gevolg hiervan ontbreekt echter een draadomroepnet en dit heeft tot resultaat dat het percentage gezinnen met een ontvangstmogelijkheid onder het landelijk gemiddelde blijft. In Nederland als geheel beschouwd is dit percentage ruim 90; aangezien de toeneming (die 2 à 3 pCt. per jaar bedraagt) nog steeds geen neiging tot vermindering vertoont, kan worden aangenomen dat over enkele jaren praktisch elk gezin in ons land over een radio-ontvangstmogelijkheid zal beschikken.

Tenslotte werd nog van de steekproef gebruik gemaakt om het aantal radio's in auto's bij particulieren bij benadering vast te stellen. Het aantal autoradio's van zaken en overheidsinstellingen is tot het juiste aantal bekend.

Autoradio's (in 1.000-tallen)

bij particulieren	53,3 (ca. 2,7)
bij N.V.'s enz.	12,8
totaal	66,1 (ca. 2,7)

²⁾ Zie „E.-S.B.” van 11 juli 1956.

Uit een vergelijking van het aantal autoradio's dat nu werd gevonden met dat van een vorige steekproef blijkt het aantal autoradio's relatief sterker te groeien dan het totaal; het maakt hiervan thans ruim 3 pCt. uit. Merkwaardig is nog dat het aantal bezitters van een autoradio die geen radio thuis hebben niet onaanzienlijk is.

's-Gravenhage.

A. v. d. PUTTEN.

BOEKBESPREKING

J. Walter Thompson Company: The Latin American Markets. First edition 1956. Mc. Graw-Hill Book Company, Inc., New York, Toronto, London 1956, XI + 196 blz., \$ 18.

De snelle economische ontwikkeling van Zuid- en Centraal Amerika wordt door het Amerikaanse bedrijfsleven met intensieve belangstelling gevolgd. In dit door de bekende New Yorkse advertentiemaatschappij uitgegeven handboek ten dienste van het onderzoek van de Latijns-Amerikaanse exportmarkten is een groot aantal belangrijke gegevens op systematische wijze bijeengebracht. Het inleidende gedeelte „A Bird's-eye View of Latin America” beschrijft de economische structuur en de ontwikkelingstendenties van dit werelddeel. Een lijst van gunstige en ongunstige factoren, met statistieken over de loop der bevolking, produktie, consumptie, uitvoer en invoer, verkeer en vervoer, energieverbruik, vormt de grondslag voor een analyse van de mogelijkheden en de voorwaarden voor verdere economische groei. De overzichtstabellen voor geheel Latijns-Amerika en, de drie belangrijkste onderdelen, het Caraïbische gebied, Centraal Amerika en Mexico, en Zuid-Amerika zijn bijzonder informatief. Deze gegevens waren tevoren nog niet op deze wijze bijeengebracht.

Het aantal automobielen (2.500.000 in 1953), tractoren (180.000) en telefoons (2.900.000 in 1954) blijkt sneller te stijgen dan waar ook ter wereld. Het aantal telefoons per 1.000 inwoners is het hoogst in Argentinië (5,4) en in Uruguay (4,1); het is 0,4 of minder in landen zoals Bolivia, Ecuador, Guatemala, Honduras, Nicaragua en Paraguay en slechts 0,1 in Haïti. Curaçao (met 3,8 telefoons per 1.000 inwoners) en Suriname (1,2) maken in deze tabel geen slecht figuur. De bevolking wordt geschat op 312 mln. in 1980 tegenover 173 mln. in 1953. De meeste landen hebben slechts één of twee belangrijke exportprodukten. De totale uitvoer in 1953 bestond voor 25 pCt. uit koffie, en voor 20 pCt. uit olie; de belangrijkste overige uitvoerprodukten zijn suiker (8,2 pCt.), wol (4,4 pCt.), katoen (4,2 pCt.), koper (3,5 pCt.) en tarwe (3,2 pCt.). De invoer bestaat voor 38 pCt. uit gereede consumptiegoederen, voor 34 pCt. uit kapitaalgoederen, voor 15,5 pCt. uit grondstoffen en voor 12,5 pCt. uit brandstoffen.

Het belangrijkste deel van dit handboek wordt gevormd door dertig landenstudies, volgens een uniform schema ingedeeld, en telkens voorafgegaan door een kaart. De statistische gegevens hebben betrekking o.a. op bevolking, minerale produktie, energie, landbouw, industriële produktie, verkeer en vervoer, inkomen en levensstandaard. Steeds worden gegevens over meerdere jaren, zo mogelijk ook voor een vooroorlogse periode, gegeven, zodat het mogelijk wordt de trend in de economische ontwikkeling te bestuderen. Een interessante bijzonderheid is dat van alle steden het bevolkingscijfer wordt opgegeven. De steden worden daarbij bovendien

in een aantal groottegroepen gerangschikt, nl. 2.500-5.000 inwoners, 5.000-10.000, 10.000-15.000, 15.000-25.000, 25.000-50.000, 50.000-100.000, 100.000-500.000, 500.000-1.000.000 en 1.000.000 en hoger. Op basis van diverse economische indicators heeft men getracht de binnenlandse markten in elk land in vier groepen A, B, C en D in te delen, waarbij A de beste en D de te verwaarlozen markten aangeeft. Deze indelingen zijn niet vergelijkbaar van land tot land.

Het slothoofdstuk „How to enter these markets” bevat een aantal behartigenswaardige opmerkingen ter overweging voor buitenlandse ondernemingen die zich voor Zuid-Amerika interesseren met het doel er dochterbedrijven of verkooporganisaties te stichten, of die nieuwe wegen zoeken om hun uitvoer naar Latijns-Amerika op te voeren. Dit handboek, dat waarschijnlijk door soortgelijke voor andere werelddelen zal worden gevolgd, zal stellig ook voor het Nederlandse bedrijfsleven van veel nut kunnen zijn. De samenstelling stond onder de leiding van onze vroegere landgenoot, de heer L. Smilde, die enkele jaren geleden naar de Verenigde Staten emigreerde.

's-Gravenhage.

Dr. J. B. D. DERKSEN.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

Op de geldmarkt waren aller ogen ook de afgelopen week gericht op de faits et gestes van de Schatkist. De weekstaat van 16 juli onthulde een flinke toeneming van het saldo van het Rijk bij de Centrale Bank (nl. tot f. 223 mln.), verkregen door plaatsing van ca. f. 100 mln. nieuw schatkistpapier. Terwijl Financiën zich t.a.v. de bron van deze middelen in een sfinxachtig stilzwijgen hulde, circuleerde in geldmarktkringen het gerucht, dat het Rijk indirect promessen in het buitenland zou hebben ondergebracht. Sommigen meenden zelfs te weten, dat Zwitserse banken in dezen als reddende engel zouden hebben gefungeerd.

De tender op schatkistpromessen, die de Agent op 17 juli hield, had als uitslag dat voor f. 40,9 mln. driemaandspromessen werd toegewezen tegen een disconto van 3 pCt. per jaar en nihil op zesmaandspromessen. Sedert de tender van 7 juni jl., toen het Rijk 2½ pCt. disconto p.j. voor drie- en 2 5/8 pCt. voor zesmaandspromessen betaalde, heeft er dus weer een niet onaanzienlijke verdere rentestijging plaatsgevonden.

Het genoemde disconto van 3 pCt., dat even hoog is als het wisseldisconto van De Nederlandsche Bank, deed bij sommigen de vraag rijzen, of deze verhoging geen consequenties zal hebben voor de tarieven der Centrale Bank.

De kapitaalmarkt.

Met een Amerikaanse stormwind in de rug, sprong het hoofdfonds Koninklijke de afgelopen week te Amsterdam enige tientallen punten in koers vooruit. Baart een dergelijke stijging bij dit fonds sinds lang geen verwondering meer, veel aandacht trok het feit, dat aandelen Philips — die tot voor kort van buitenlandse verkopen te lijden hadden — en aandelen A.K.U. — die i.v.m. de winstdaling de laatste weken evenmin een florissant koersbeeld vertoonden — plotseling flinke vraag ontmoetten, en een opwaartse koersrichting insloegen. Behalve in dekkingen van baissiers, zocht men ter beurze de oorzaak van deze opmontering vooral in herbeleg-

gingsvraag van de zijde van particulieren, die olies onlangs naar Amerika verkochten, en die nu met onbelegde middelen zaten. Dergelijke aankopen richten zich de laatste tijd vooral op „blue chips”; naast hoog gekwalificeerde industriële aandelen zijn in dit verband thans ook bankaandelen in trek. Vraag naar obligaties wordt met deze vrijgekomen middelen nauwelijks uitgeoefend. Zowel de huidige positie van de „Schatkist”, als de toekomstige (i.v.m. de kabinetsformatie werd reeds over een tekort van ca. f. 1½ miljard voor het komende begrotingsjaar gefluisterd) maken de meeste beleggers voor obligatiebelegging huiverig; huns inziens zit er verdere renteverhoging in de lucht. Het als maar uitblijven van een merkbaar koersherstel op de obligatiemarkt bevordert deze houding stellig. Slechts de 3-3½ pCt. staffelling 1947 doet het de laatste tijd wat beter, maar dit is aan een bijzondere oorzaak toe te schrijven, nl. de dagelijkse inkoop ter beurze, waartoe de debiteur verplicht is wanneer de koers lager dan 97 is. De jongste staatslening, de 3½ pCt. staatslening 1956 bereikte de afgelopen week zelfs een nieuw laagterecord van 94¾. In de sector der onderhandse leningen bieden industriële ondernemingen thans 4½ pCt. rente bij een uitgiftekoers van ca. 98½ pCt. Dat het hier vaak om belangrijke bedragen gaat, bewijst de 15-jarige onderhandse 4½ pCt. lening groot f. 20 mln., die Van Gelder Zonen zal opnemen.

Aand. indexcijfers	A.N.P.-C.B.S. (1953 = 100)	6 juli 1956	13 juli 1956	20 juli 1956
Algemeen		222,4	222,5	227,5
Internat. concerns		303,0	301,0	309,7
Industrie		164,3	166,7	168,4
Scheepvaart		164,2	167,3	168,5
Banken		141,8	142,8	147,0
Indon. aand.		123,5	124,7	125,0

Aandelen		6 juli 1956	13 juli 1956	20 juli 1956
Kon. Petroleum		839½	848%	871½
Unilever		419	417%	424½
Philips		293¼	281	298¾
A.K.U.		259½	252	257¼
Kon. N. Hoogovens		335	344	344
Van Gelder Zn.		248	248¼	249½
H.A.L.		184¼	187	186¾
Amsterd. Rubber		99½	100%	93½*)
H.V.A.		119	118½	118%

Staatsfondsen		6 juli 1956	13 juli 1956	20 juli 1956
2½ pCt. N.W.S.		69%	69%	69½
3-3½ pCt. 1947		91½	91%	92½
3½ pCt. 1955 I		91	91½	91½
3 pCt. Grootboek 1946		90%	90%	90%
3 pCt. Dollarlening		92%	93½	92%

Diverse obligaties		6 juli 1956	13 juli 1956	20 juli 1956
3½ pCt. Gem. R'dam 1937 VI ...		96	95%	95%
3½ pCt. Bk. v. Ned. Gem. 1954 II/III		89½	90	89½
3½ pCt. Nederl. Spoorwegen		96%	95½	96
3½ pCt. Philips 1948		97%	97%	96½
3½ pCt. Westl. Hyp. Bank		90	89	89¼

*) ex div.

J. C. BREZET.

STATISTIEKEN

WERKLOOSHEID *)

Maand	Totaal aantal werklo- zen	waarvan		
		nijverheid	landbouw	losse arbeiders
30 juni 1955	26.300	6.300	2.800	5.600
30 juli 1955	30.100	8.800	4.000	5.700
31 aug. 1955	28.100	8.200	2.500	5.200
30 sept. 1955	26.800	6.400	1.700	5.000
31 okt. 1955	28.600	7.000	2.400	5.400
30 nov. 1955	36.000	9.300	6.100	6.900
31 dec. 1955	52.100	14.800	11.500	10.300
31 jan. 1956	53.900	13.600	10.200	5.100
29 febr. 1956	59.200	15.000	12.400	5.800
31 mrt. 1956	32.500	6.200	3.300	2.500
30 april 1956	24.500	3.400	2.400	1.700
31 mei 1955	18.400	2.400	1.100	1.200
30 juni 1956	18.800	2.500	2.100	1.200

*) Ontleend aan het Statistisch Bulletin van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

*) Gegevens van arbeidsbureaux; afgerond op honderdtallen.

Een groot bankierskantoor te Amsterdam zoekt voor zijn studie-afdeling als assistent een

Deskundige op het gebied van effectenbelegging

Een goed bedrijfseconomisch inzicht is noodzakelijk evenals ervaring in het analyseren en interpreteren van balansen en cijfermateriaal. Universitaire opleiding strekt tot aanbeveling. Leeftijd niet ouder dan 35 jaar.

Sollicitaties te richten aan Adv. Bur. De Bussy, Rokin 62, Amsterdam, onder nr. VD 6564.

De Coöperatieve Centrale Boerenleenbank te Eindhoven

heeft bij haar afdeling Inspectie plaatsingsmogelijkheid voor enige

Adjunct-Inspecteurs

Bij voorkeur komen in aanmerking kandidaten, die tenminste in het bezit zijn van het diploma H. B. S., 5 j. of Gymnasium alsmede het Staatspraktijk-diploma, resp. de akten M.O. Handelswetenschappen A of Boekhouden.

Voor deze functie, die aantrekkelijke perspectieven biedt, is enige jaren practijk in het bedrijfsleven of op een accountantskantoor gewenst.

Leeftijd ten hoogste 35 jaar.

In aanmerking komende kandidaten zullen aan een geneeskundig en psychologisch onderzoek worden onderworpen.

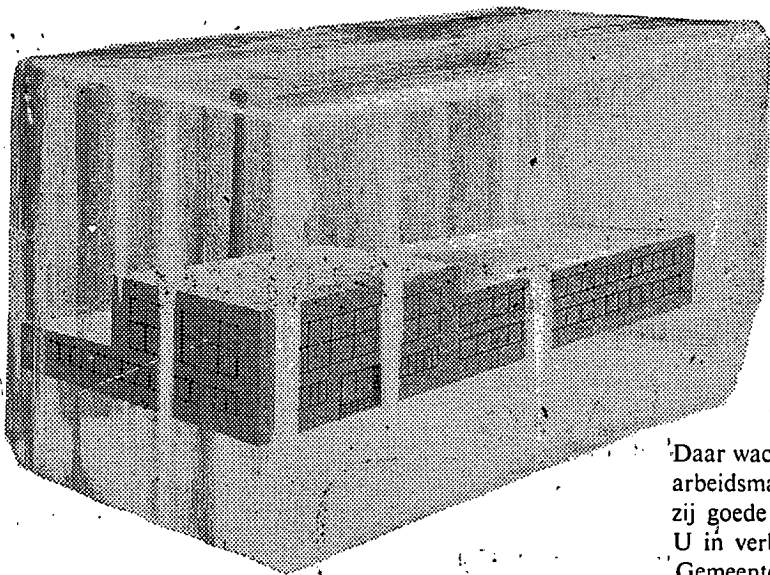
Uitvoerige met de hand geschreven brieven, vermeldende godsdienst, levensloop etc. voorzie van de letters ADJ., te richten aan de afd. Personeel van de Coöperatieve Centrale Boerenleenbank, Dommelstraat 9, Eindhoven.

(Zie ook de vacature op de achterpagina)

Overweegt U eens ook

E.-S.B.

in Uw publiciteit te betrekken!!!

Zijn Uw uitbreidingsmogelijkheden bevroren?

Zoek dan verbinding met

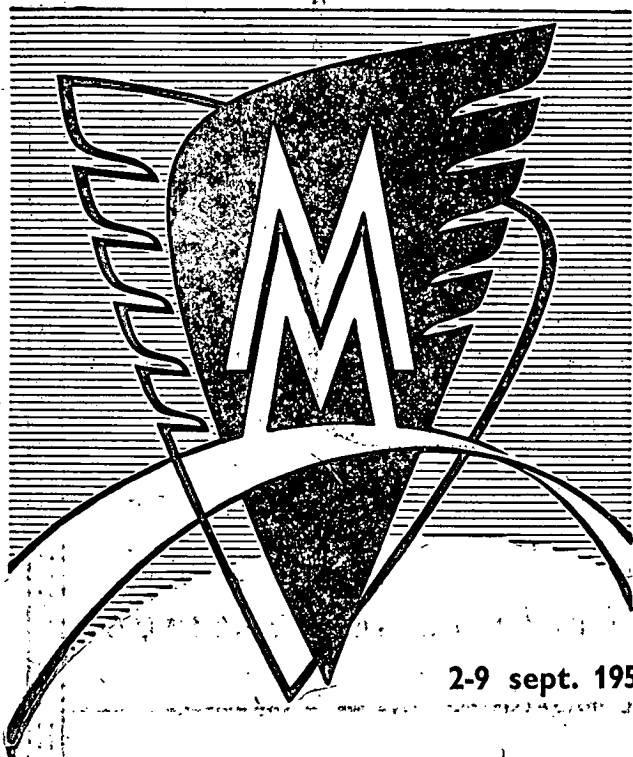
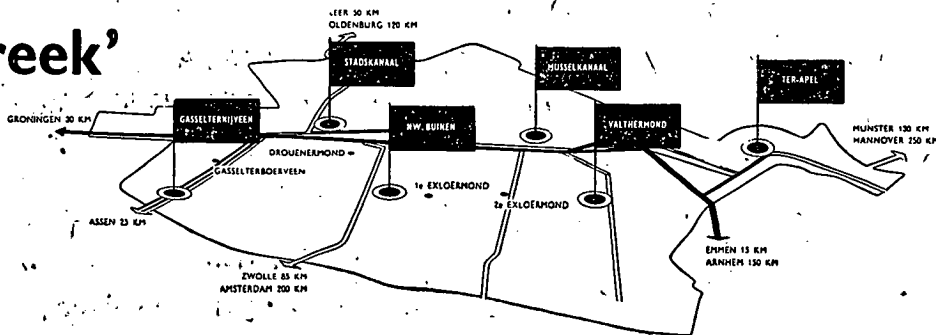
de kanaalstreek!

Daar wacht U bouwrijp industrieterrein, een behoorlijk ruime arbeidsmarkt... daar is Uw staf niet geïsoleerd, maar vindt zij goede verbindingen, huisvesting, scholen en recreatie. Stel U in verbinding met het Industrieschap „De Kanaalstreek”, Gemeentehuis van Onstwedde, Stadskanaal, Tel. 28 en 125.

Industrieschap

'de kanaalstreek'

GASSELTERNIJEEN
STADSKANAAL
NW. BUIJEN
MUSSELKANAAL
VALTHERMOND
TER-APEL

2-9 sept. 1956

LEIPZIGER MESSE

Müstermesse mit Angebot technischer Gebrauchsgüter
GRATIS VISUM

Alle inlichtingen worden verstrekt door:

Nederlandse Kamer van Koophandel
voor Duitsland,

Jan van Nassaustraat 3, 's-Gravenhage. Tel. 777872

LEIPZIGER MESSEAMT · LEIPZIG (C1) · HAINSTRASSE 18

ACCOUNTANT

Bij de Verzekeringskamer wordt een academisch gevormd accountant gevraagd. De te benoemen functionaris zal belast worden met werkzaamheden, die zowel op het terrein der bedrijfseconomie als op dat der accountancy liggen. Hij zal een goede contactfiguur dienen te zijn en in staat moeten zijn een leidende functie te vervullen. Leeftijd niet boven 35 jaar. Salaris volgens rijksregeling. Uitvoerige sollicitaties met vermelding van tegenwoordige en vroegere functies te richten aan de Secretaris, Keizersgracht 569—571, Amsterdam-C.

Adverteer in E.-P.B.

**STALEN
KANTOOR
MEUBELEN**